

TÁRSADALOMNÉPRAJZI ADATOK AZ UNG-VIDÉKRŐL

SZ. TÓTH JUDIT

Kelet-Szlovákia magyar települései hosszú időn át elkerülték az etnográfusok figyelmét. 1980-tól azonban megindult az Ung-vidék néprajzának monografikus feldolgozását célul tűző kutatómunka.¹ A társadalomnéprajzi gyűjtést 1981-től végeztem e munkaközösség tagjaként.

Csicser (Cicarovce) a történeti Ung vármegye legrégebbi települése. Írásos följegyzés legkorábban 1332-ből van róla, *Checher* néven.² Nevét a birtokos Csicseri családról kapta. A régi falu emlékét a szóhagyományban a *Harang-tó* földrajzi név őrzi. Itt álltak az első házak, s itt süllyedt el a templom harangja.

Szirénfalvát (Ptruksa) a 17. század végén említik először. A népetimológia szerint egy Buksa nevű ember volt a vezetője annak a hat családnak, amely legelőször megtelepedett a Latorca partján, a mai *Belső* ('első') *Proksán*. A jelenlegi falu ősi magja a Temetődombon fekvő Matyi-vég. Ptruksa jellegzetes halászfalu volt, Csicsserben a földművelés és az állattartás a népszerűség megélhetési forrása.

Mindkét település magyar falu, s a lakosság kevés kivétellel napjainkban is magyar.³ Felekezeti megoszlás tekintetében egyensúly áll fenn Csicsserben a református, római katolikus és a görög katolikus, Szirénfalván a református és a görög katolikus vallásúak számára. Szirénfalva a közeli Nagyszelmenc leányegyháza, Csicsserben mind a három anyaegyház. A felekezeti együttélés nagyfokú nyitottságot, lojalitást eredményezett egymással, és bizonyos erkölcsi fölény tudatát más településekkel szemben. Különösen a csicsseriek tartják magukat a többi közül „kiváló” falunak, tisztaságban, rendszertetben, magatartásban, emberségben legelső *valódi falunak*. A különbséget azzal magyarázzák, hogy az egy felekezetű községek lakói bigottan vallásosak, zárkóztak, barátságtalanok. Náluk viszont a hosszú ideje tartó együttélés emberközelbe hozta – szomszédsági, műrokoni, rokoni kapcsolatot kialakítva – a más felekezetűeket, sőt azok papját is. *Akik együtt nőttek föl, azok egyetértők* – tartják a faluban. 1939-ben például Csicsserben óvoda létesült a református egyház gyülekezeti épületében, de ide jártak a

1 A munkát Dr. Barna Gábor szervezte a CSEMADOK tóketerebesi járási bizottsága támogatásával. Az öt éven át tartó, 16 falut vizsgáló terepmunkában magyarországi szakemberek és helyi önkéntes gyűjtők vettek részt. Az összegző monográfia ez ideig nem készült el.

2 *Csikvári A.*, 1939. 180. 191.

3 Az 1980-as népszámlálás adatai a helyi községi nyilvántartás szerint a következők:

	Csicser	Szirénfalva
magyar	1027	613
szlovák	38	11
cigány	84	?
cseh	2	0
ukrán	1	0
lengyel	0	1
német	0	1

más felekezeti gyermekek is. Felnőve a fiatalság eljárt egymás templomába, megismerte egymás egyházi ünnepei énekeit, felnőtt korukban a temetési szokásokat.

Gyűjtésünkben a parasztsággal foglalkoztunk, mivel a kevés számú iparos nem vált el jelentősen a helyi paraszttársadalomtól, nem képezett külön réteget. A mesterek szinte kivétel nélkül helyi születésűek voltak, s kisebb-nagyobb mértékben gazdálkodtak is. Ebben a társadalomban nem volt koldus, a munkája után mindenki meg tudott élni. Az igen kevés szellemi fogyatékos eltartotta a rokonsága, vagy a falu, de nem hagyták koldulni. Mindkét helyen csak kisebb testi fogyatékosokra emlékeznek, akik bizonyos mértékben munkaképesek voltak és családot alapítottak.

Mind a kettő jobbágyfalu volt. Földesurai, az *uraságok* (Csicseriek, Lónyayak, Sennyeyek) nem éltek a faluban: kivétel az egyik Orosz leszármazott, a későbbi alispán, a csicseri Orosz András. Nemesség egyik településen sem volt. Érdeklődésünkre az idősebbek fel tudják sorolni a szomszédos nemesi falvakat – Mokcsa, Mogyorós, Vajkóc, Veskóc, Mátyóc – különösen kihangsúlyozva az ott használatos megszólítási formákat, de a nemesi jogállással nincsenek tisztában.

Bár a földesúri hatalom csak közvetve érvényesült, a vizsgált két falu társadalmi jobbágyi állapotban maradt 1848-ig. A jobbágykori *telkes, telkes jobbágy, zsellér* kifejezéseket, illetve ezeknek a vagyoni és jogállapotára vonatkozó ismereteket a nemzedékek emlékezete napjainkig megőrizte. „A jobbágnak volt háza, földje, kis vagyunkája, és fogattal tartozott a vármegyének dolgozni.” Egy egész telek, azaz *egy telekalja* 32 köblös volt. Ptruksa 1864. évi földkönyve szerint azonban ekkor már nincs egész telekkel rendelkező tulajdonos. Egy *féltelkes*, 4/8-os, és két 3/8-os telek van bejegyezve. Ezeket túl a lakosságnak mintegy fele 2/8-os, *negydetelkes*, a többi lakos zsellér. „A zsellérnek háza némelyiknek vót, de nem vót se ökre, se lova, se tehenje.” A vármegyének gyalogmunkával tartozott. Az *úrdóga*, a robot időtartama az emlékezet szerint a jobbágnak fogattal 52 nap, a zsellérnek gyalogosan 102 nap volt.

A feudalizmus kori kategóriák 1848 után is használatban maradtak. A jobbágyfelszabadítással csak az úrbéres jobbágyok és a házas zsellérek kapták meg tulajdonul a használatukban lévő szántó- és rétföldeket. Az erdő- és legelőhasználat joga a negyvennyolc előttihez képest jobban differenciálódott. Korábban a zsellér a jobbággal egyenjogúan legeltethetett a közös legelőn, és felerészben részesült az erdőből. Most viszont a zsellér csak 2/8 jogot kapott. Ez kihangsúlyozta a vagyoni különbségeket, s tovább éllette a jobbágy kori kategóriákat éppúgy, mint a vagyonhoz kötött szavazati jog. Választójoga '48 után csak a legalább 1/4 úrbéri telekkel rendelkezőknek, tehát a volt jobbágyok utódainak lehetett. „Akinék nem vót birtoka, annak nem vót választójoga” – fogalmazzák meg a mai lakosok.

A volt feudalizmus kori kategóriákat éllette a vidékünkön az 1860-as évektől folyó tagosítás, *parcellázás* is, amit az emlékezet a kiegyezés idejéhez köt. A határbeli földek jobbágy–zsellér elkülönítése Szirénfalván még ottjártunkkor is jól nyomon követhető volt. Az erre vonatkozó kifejezéseket nemcsak helymegjelölésre használták adatközlőink, elsősorban a legelő- és erdőjoggal kapcsolatban, hanem a földek minőségi jelzőjeként is. „Hát nekünk nem vót úrbéres, csak zsellérföd.” Tagosításkor az úrbéresek részét egy helyen, a jobb minőségű földekből mérték ki. A határrészek ilyen megjelölését őrzí Ptruksa 1864. évi tagosítási térképe, ahol a volt jobbágyok utódai által használt területek *Úrbéri erdő*, *Úrbéri legelő* néven szerepelnek, s a szántók helyét a mai *Úrbéres* nevű határrész mutatja a Latorca partján. „Mindég mondtam, hogyhát nekünk mér nincs a falusin legelőnk? Hát azt mondta apám, hogyhát azér, mer mink nem kaptunk az urbérista birtokbul.”

A legelő- és erdőhasználatot a század első felében alakult legelő- és erdőtársulatok szabályozták. A legelőn egy magyar holdnak felelt meg *egy jog*. Egy jogra a kétévesnél fiatalabb állatból kettőt, idősebből egyet hajthatott ki a gazda: marhát, lovat, fias disznót. (A „számos állat” kifejezést nem ismerik.) Földterületek kiosztásával kapcsolatban viszont emlékeznek még a *nyílhúzás* hagyományára. Ptruksán halásztársaságok is működtek – tagjaiknak méterre adták bérbe a vízterületet a Latorcán.

Hajdani jobbágy–zsellér ellentétekről a ma élők nem tudnak, békétlenségről később sem. Lokális elkülönülésüknek – a már említett határbeli földeken túl – nem akadunk a nyomára sem a településeken, sem a temetőkből. (Figyelmet érdemel, hogy az Ung vidéki reformátusság körében máig élő templomszékjog, a körülötte dúló harcok, a belőle származó békétlenség sem Szirénfalván, sem Csicserven nem volt tapasztalható.⁴)

Az új társadalmi rétegek a századfordulóra szilárdultak meg. E rétegek társadalmi különállása az *első gazdák* kivételével nem éles, ahogy nem volt az a jobbágy- és zsellérutódok státusza esetében sem.

A századforduló utáni évekre vonatkoztatva – elsősorban a világot látott férfiak tudatában – a *zsellér* szó átvette a ‘mezőgazdasági bérmunkás, napszámos, komenciós cseléd’ jelentést. Adatközlőink azonban ezt a kifejezést saját falujukra nem alkalmazzák. Itt a részesmunkás *kepés*, de tudják, hogy a közeli uradalom munkásait *zsellér*nek, a magyarországi részesmunkásokat pedig *summás*nak mondják.

Csicsér és Szirénfalva két háború közötti paraszttársadalmában igen kevés az egyes rétegek megnevezésére használatos kifejezés. A század elején a *gazdák* között a vagyoni rétegződés külsőségeiben, életvitelben alig észrevehető. A birtokolt föld és az üzemszervezet nagysága alapján minden faluban számon tartják az *első gazdákat*, akik 50–80 kat. hold összterülettel rendelkeztek. A *jógazda*, *jobb gazda(ember)* kifejezés általánosan ismert, és nem csak a viszonylag sok földdel rendelkező, gyakran *szógát* tartó emberek megnevezése van benne, hanem egyúttal igen fontos minősítő kategória is: törzsökös családból származó, általában egyházi vagy világi tisztséget is ellátó, becsületes, ember-séges férfit értenek alatta. *Gazda* az, akinek legalább annyi földje van, amennyi a családja és háztartása eltartásához elegendő (élelem, állatok takarmánya, feldolgozandó kender stb.). Ezt a szót ‘családfő’ jelentésben is használják – a *gazda*, az *öreg gazda* – de csak a valóban gazdacsaládok esetében.

Aki nem gazda, az *szegény*, *szegényember*, *zsellér*. A mezőgazdasági bérmunkások *kepések*. A két település határában uradalom nem volt. A közeli uradalmak cselédségével pedig a falubeliek semmiféle kapcsolatot nem tartottak. Az ő szóhasználatukban *cseléd* mindenki, aki az uradalomnak dolgozik, ezen belül *béres* az, aki egy életre elszegődik az uradalomba, s családotól ott lakik. Ptruksárról viszonylag többen szegődtek el uradalmi pásztornak, Csicserből kevesen mentek cselédnek. A rászorulóink inkább szolgának álltak. Mindkét vizsgált településünkön a *szóga* rendszerint más faluból származó legényember volt. *Szógát* tartott néhány kereskedő- és értelmiségi család, de leginkább a jógazdák fogadtak mezőgazdasági és a ház körüli férfimunkára egy-egy legényt. *Szóga* és *gazda* között patriarchális viszony alakult ki: egy asztalnál ettek, egymást megbecsülték. Erre büszkék is mindkét faluban. „Aki ide bejött, az nemigen szívesen ment ki a faluból, mer

4 A templomszékjog a gazda–zsellér megkülönböztetést gyakorlatilag a II. világháborúig élte a vidék legtöbb községében. A közeli Nagyráska presbiteriumi jegyzőkönyveiben (ugyanúgy, mint más egyházközségek irataiban) pontosan nyomon követhető ez a folyamat. 1936-ban jegyezték le azt, hogy *Bajusz János zsellér* esküvője után megkérdezte a lelkészt, hol üljön a templomban, mivel ő „*dacára annak, hogy zsellér, templomba szeretne járni*”. A felesége után beült a *gazdaszékbe*, de onnan a lelkész őt nyilvánosan kiszólitotta, hogy oda nem ülhet, míg a *zsellérkérdés* meg nem oldódik. Sz. Tóth J., 1990. 121.

vót elég kereseti lehetőség.”(Csicsér) A gazda szolgájával sokszor fiaként bánt, házában tartották meg például a szolga legényszentelését, később igen gyakran komasági viszonyba is kerültek. A legények rendszerint megnősülésükig szolgáltak, de sokuk azután is a faluban maradt: *vőnek szállott* valahová, családot alapított és végleg itt telepedett meg.

Szolgálók csak árva, félárva és igen szegény sorsú leánykák lettek. Szolgálót csupán a lelkész, tanító, és egy-két zsidó kereskedő fogadott. Csicserben egy nőta is szól erről:

„... *Csicsér falujába, Csicsér falujába
három kislány árva.
Kettő van a papnál, egy a tanítónál
együtt mennek a bálba.
Nem kell annak szalag, nem kell annak szalag
a karcsú derekára.*”

Zsidókhoz csak muszájból szegődtek a lányok. Az ilyen lányt a többiek *zsidó szógálónak* csúfolták, mert a boltokban, de különösen a kocsmákban a megszokott házi munkánál jóval piszkosabb, nehezebb munkát kellett végeznie.

A falu egyes társadalmi rétegei között ellenségeskedés, vagy arra okot adó élesebb elkülönülés nem volt. Egyik rétegből a másikba emelkedni lehetséges volt és gyakran meg is történt. Szolgákból is lettek gazdák, cselédemberek is szerezhettek maguknak házat. Ilyen átrétegződés zajlott le a községekben a század elejétől az 1920-as évekig az Amerikát megjárt családokban.

„Amerikába” (USA, Kanada) eleinte csak legények és házas emberek mentek ki – sokuk kétszer-háromszor is megtette az utat –, később lányok és asszonyok is. Akik valamelyest elsajátították az angol nyelvet, vállalkoztak arra, hogy újabb és újabb csoportokat kalauzoljanak át az Újvilágba. Az Ung-vidékről a kivándorlók útja Németországon keresztül vezetett, német kikötőkben szálltak hajóra. A kiutazáshoz emlékeik szerint 150 dollár, kb. 7000 korona volt szükséges, ami az első években „egy pár ló ára volt, de később öt pár ló ára is kellett”. Ezt a pénzt legtöbbször kölcsönből teremtették elő. Leginkább jó embereiktől, közeli rokonoktól kérték, akiknek részletekben fizették vissza a hazaküldött pénzből az otthon maradtak. De sokan *pénzemberektől* vagy bankoktól vettek fel kölcsönt. Legtöbbször az I. világháború előtt mentek el, s adatközlőink vélekedése szerint – bár sokan meghaltak közülük – vissza is jöttek. Akik 1920 után indultak el Argentínába vagy ott veszték, vagy végleg kinn telepedtek le.

A két falu keresőképes férfilakosságának közel egyharmada járt Amerikában a meggazdagodás reményében. Egy részük kinn telepedett meg, s amikor lehetőség nyílt rá, a házas emberek kivitték családjukat is. A kinn maradók nagyobb hányada azonban legényember volt. Ők otthonról kérték feleségnek valót: otthoni szeretőjüket, vagy ismerős lányt hívtak el, fizetve költségeiket. Előfordult, hogy az így útnak induló lányokat Csicserben megeskették a Bibliára, hogy vőlegényükhöz hűek maradnak, tisztességesen viselkednek, falujukra nem hoznak székelyt és nem felejtik el.

Az I. világháború után megemelkedett a kivándorló lányok száma, mert „itthon nem vót nekik olyan partijok, kivitték oda. Férjhez is mentek, ott maradtak.” A kint telepedők ritkán látogattak haza, ám ilyenkor adományokat hagytak a falujuknak, egyházuknak, néhányuk még mostanában is „hazajön meghalni”.

Akik nem telepedtek meg és visszatértek a családjukhoz, általában nem üres kézzel jöttek. Kevés volt, aki semmivel sem gyarapodott, szegényen jött haza. Az ilyen emberre rámondták, hogy *egy szekeren ment Amerikába, de földön jött haza!* (Azaz a szekeret

adták el, hogy előteremtsék a kiutazáshoz szükséges pénzt, és a maradék földet azért, hogy haza tudjon jönni.) A legtöbben azonban néhány éves megfeszített munkával ke-restek annyit, hogy itthon viszonylagos jómódba kerüljenek. Egy csicseri gazda például, aki két megszakítással 1922–1930-ig dolgozott egy olajgyárban, hazatérve vásárolt „bel-sőséget kétezer dollárért, építettem rá ugyanannyiért. Azt mondhatom, hogy 1930-tól, amikor haza jöttem én igen jó anyagi helyzetbe kerültem.” A falujukban legelső dolguk volt házat építeni. Ezek az *amerikás házak* sokszor L alakú, gangos házak voltak, több portán ma is állnak. Vettek földet, állatokat, gépeket. Az első cséplőgépek itt a harmincas évek körül jelentek meg, amerikai pénzből vásárolták. Anyagi gyarapodásuk révén az Amerikát megjárt emberek egy része magasabb társadalmi rétegbe emelkedett. „Megnőtt az ilyen kisebb embereknek is a vagyonállapota, és mán besorolható vót *rendes gazdá-nak*.” Tekintélyük megnőtt a faluban, egyházi és világi tisztségek ellátására választották meg őket. Ez a differenciálódási folyamat azonban itt sem vezetett a falusi társadalom jelentős átrétegződéséhez.⁵

A kivándorlás Csicserben és Ptruksán is jelentős munkaerőt vont el – hosszabb-rövidebb időre – a mezőgazdaságból, s ez bizonyos változásokat okozott az egyes mun-kaszervezeti formák arányában. Megnőtt a *segítségbe* és a *kölcsönbe* végzett munkák aránya, különösen a férfi nélkül maradt családokban. Egy-egy asszony, aki férje távollé-tében a gazdaságot vezette, tavasztól őszig járt a kapáláskor, hordáskor, csépléskor vég-zett munkákat sorra visszaadni.

A nagycsaládi együttélésre a két világháború között még volt példa településein-ken, de az *egy karra dolgozás*, a nagycsalád gazdasági egysége még a századfordulón meg-bomlott azzal, hogy a lányok hozományként földet is kezdtek magukkal vinni apósuk házához. Századunk jellemző családformája, a kiscsalád a nagyobb mezőgazdasági mun-káknál már feltétlen segítségre szorult. Az effajta együttműködésben a vérrokonságnál erősebb szerepe volt a szomszédságnak és a komaságnak.

Ha a család az aratást nem tudta saját erejéből elvégezni, kiadták *részér aratni*. Fő-ként Csicserbe „jártak le tótok, ruszinok, rutének kepére aratni”, *kepét kerestek*. Ritkáb-ban falubeli, vagy szomszéd falusi szegények is elmentek a 10. részér dolgozni, míg az idegenek a 12. részért dolgoztak, s emellett a gazda szállást és étkezést is tartozott nekik biztosítani. A munkára általában családok érkeztek: egy-két *kaszás*, egy-két *marokszedő*, *kötöző* – gyakran évekip ugyanahhoz a gazdához. Ha kepek arattak, a gazda családjá számottevően nem vett részt a munkában.

Hordani már összehívták a szomszédságot, s ugyancsak kölcsönmunkában végeze-ték a cséplést is. A húszas évek végén mindkét faluban volt cséplőgép, később 3–4 is, amelyekkel falurészenként végezték a munkát. Sorba haladtak, egy házzal egy nap alatt végeztek. A gazdasszony ilyenkor előre készült a főzéssel. A jelenlévőknek háromszori étkezés járt. Ha azonban a gép elromlott, vagy valamilyen okból később érkezett meg, például reggel helyett *féldélbe* azaz délelőtt, akkor csak két étkezést adtak.

A cséplőgéphez átlag tizennyolc ember kellett. „Mindig arra ment, hogy nekem is, neked is. Ha te jöttél, akkor én visszamegyek. Ilyen visszaadásból volt. Tartozik nekem a csépléshez: akkor elmegyek – elmentünk meghívni (a munkára).” Amikor egy-egy gép befejezte a munkát, koszorút kötöttek a gép csövére, úgy mentek haza. A falubeli cséplés végeztével a géptulajdonosok az északabra fekvő településeken is vállaltak munkát.

A csépléshez kapcsolódóan hiedelemmondákra is találtunk mindkét faluban. A történetek főhőse a gépen is uralkodni tudó természetfeletti erejű személy, rendszerint

boszorkány. „.... Az egyik helyről jött le a cséplőgép. Igaz, a cséplőgép akkor még valaki tulajdonát képezte, és szerződése vót a polgárokkal, és csak ott csépelte, ahol az a szerződés meg vót vele kötve. Hát egy idősebb néni – úgy tartottuk, hogy *vasorru boszorkány* – gyerektelen házaspár vót, megkérte a gépészt, hogy van neki egy néhány kereszt (...) buzácskája, meg más egyéb ilyen termése, hát hogy soron kívül kigépelje neki. Hát a gépész azt mondta, hogy ütet sűrgetik azok, akikkel neki szerződése van, nem teheti. – Nem mégy te innet sehova, a pócsi Szűz Mária sírjon rád! – azt mondja (az asszony). Akkor lehajolt, húzott a porba az úton előtte három keresztet. Kéremszépen megyen a gépész begyújtani, meg se moccant a traktor. „FORZUM” traktorja vót, azelőtt szállott le rúla, még működött. Nem is tudta működésbe hozni, hogy mi történt azután vele, nem tudom, el kellett valahova vinni. Végképp elromlott a traktor. Képzelve el, az a három kereszt milyen csodával vót! Hát a szememmel láttam mint gyermek.”

Nemcsak a hordás és a cséplés volt kölcsönmunka. Kölcsönmunkával viszonozták, ha állatot kértek kölcsön, vagy a gazda a saját igásaival ment valakinek szántani, fuvarozni. Ezt a kölcsönkérő a ledolgozott napok száma szerint – *tartozok neki egy nappal* – viszonozta gyalogmunkával. Visszasegítés fejében mentek el egymáshoz házat építeni, disznót vágni, lakodalomba főzni és más teendőkben, pl. kendermunkákban segíteni. A mindennapi élet során különösen az asszonyok között került sor gyakori kölcsönmunkákra úgy is, hogy azonos természetű munkát végeztek egymásnak (lekvárfőzés, befőzés, mosás, nagytakarítás), de úgy is, ahogy egy adott munka elvégzése fejében mást adtak vissza, pl. varrásért tapasztottak. A szegényebb sorsúak sokszor ledolgozással fizettek a specialisták munkájáért, tavasz felé élelemért. Csicsserben egy-két jómódú gazdasszony a szükségésnél jóval többet tárolt, illetve tartósított bizonyos élelmiszerekből. Sok babja, krumplija volt, sok káposztát savanyított, „hogy annak is jusson, akinek nincs” – magyarázta. Tél vége felé jártak az asszonyok kölcsönkérni belőle, s az élelmet munkával fizették meg: dologidőben hívás nélkül jöttek segíteni.

A csicsseri *jógazdák* egy-egy éves használatra – szóhasználatuk szerint *ajándékba* – földet is adtak másoknak trágyázás fejében. Az így földhöz jutottak a gazda lekötözöttjei maradtak, s alkalomadtán különféle munkákban voltak a segítségére.

A falvak lakossága közmunkát végzett falujának, és egyházközségének is. Bár minden lelkésznek volt szolgája, fogata is, földje megmunkálásában hitközsége segítette a papot. A vetőmagot és a trágyát a pap adta. A gazdák a telek arányában tartoztak egy-egy napot szántani, hordani, s emellett az egyház kaszálóján is kaszálni, takarni, hordani. Ezek pontos arányára már nem emlékeztek adatközlőink, és az egyházközségi iratok között sem találtunk a falukra vonatkozó anyagot. A munkákra a felhívást a kurátor adta ki, és a harangozó hívta rá össze az embereket. Az aratást az egyházközség szegényebb tagjai részibe végezték. A nagyobb egyházi földeket részesművelésre adták ki.

A felnőtt férfiaknak évente községi közmunkát is kellett végezniük: sáncot ásni, tisztítani, utat javítani, gatz irtani, legelőt tisztítani, a marháknak *kosárt keríteni*. Ilyenkor minden háztól egy férfi ment el, rendszerint a családfő. Őt csak akkor helyettesítette a katonaságot kitudott fia vagy veje, ha már nem bírta a munkát.

Az Ung-vidék minden települése még igen sok archaikus elemet őriz. Ezt tapasztaltuk társadalomnéprajzi gyűjtéseink során is. Csicsser és Szirénfalva ünnep- és hétköznapjainak, s bennük a különböző rétegekhez, csoportokhoz tartozó lakosok együttélésének még számos, itt nem említett társadalomnéprajzi vonatkozása van. A faluszervezet, a jogviszonyok, a lokális kapcsolatok, a rokonsági rendszer, a nem- és korcsoportok, erkölcös egy későbbi, az Ung-vidék egészét átfogó munkában kerül feldolgozásra.

IRODALOM

Csikvári Antal (szerk.)

1939 Ung vármegye. Vármegyei monográfiák IX–X., 180, 191. Bp.

Fejős Zoltán

1980 Kivándorlás Amerikába a Zemplén középső vidékéről. HOMÉvk. XIX. 293–328. Miskolc

Sz. Tóth Judit

1990 Az Ung vidéki reformátusság vallásos szokásai. In. Néphit, népi vallásosság ma Magyarországon... 117–137. Bp.

GESELLSCHAFTSETHNOGRAPHISCHE DATEN AUS DER UNG-GEGEND

Mit der ethnographischen Forschung der kleinen Region in der Ostslowakei, der Ung-Gegend wurde – ausgenommen von ein-zwei Datenangaben ohne Vorgeschichte – 1980 begonnen. In den von den Flüssen Ung und Latorca umgebenen 16 Dörfern begann die Sammlung unter Mitwirkung ungarischer Fachleute und einiger örtlicher freiwilliger Sammler mit monographischem Anspruch, wobei alle für das Volksleben dieser Region charakteristischen Themenkreise berührt wurden. Die geplante Monographie wurde bisher nicht fertiggestellt, es erschienen nur einige kleinere Publikationen.

Als Ergebnis der fünf Jahre lang durchgeführten Sammelarbeit entstand auch ein umfassendes Bild über die Gesellschaftsethnographie der Gegend. Die Außenkontakte verbanden diese Siedlungen mit dem Gebiet am Fuße der Karpaten und trennten sie verhältnismäßig stark von „der anderen Seite des Wassers“, dem Gebiet im Zwischenland des Bodrog. Die Einwohner sind Ungarn und es gibt unter ihnen Fischerdörfer, Fron- und Kleinadeldörfer. Mit Ausnahme des reformatischen Bés wurden in den Dörfern mehrere Konfessionen ausgeübt und das religiöse Zusammenleben hatte eine hochgradige Offenheit, eine gegenseitige Toleranz zur Folge.

Vorliegende Arbeit beschäftigt sich mit der gesellschaftlichen Ethnographie von zwei Dörfern. Das eine ist Ptruksa, die entlegendste Ortschaft dieser Region, ein typisches Fischerdorf, das sehr viel Archaikum bewahrt hat. Die Bevölkerung von Csicsér lebte vom Ackerbau und der Viehzucht. Einen Adel gab es in keinem der beiden Dörfer. Die Ausdrücke Frondienst, Untersaß, Häusler und die Kenntnisse über deren Besitz- und Rechtsverhältnisse wurden in der Erinnerung der Generationen bis heute bewahrt. Durch wurde die Grenznutzenordnung gestärkt (Zinsmann- und Häuslerland, Bauernrecht–Häuslerrecht) und blieb auch vom Anfang des Jahrhunderts mit Unterscheidung von Bauern und Häuslern bis zum II. Weltkrieg bestehen. Zur Jahrhundertwende strömte ein bedeutender Teil der Bevölkerung in die USA und Kanada. Von diesen erhoben sich mehrere in höhere Gesellschaftsschichten und nachdem sie in die Heimat zurückgekehrt waren, kauften sie Land, Maschinen und bauten „amerikanische“ Häuser. Der Großteil derjenigen, die nach dem I. Weltkrieg nach Argentinien ausgewandert waren, lebte in armen Verhältnissen und nur wenige kehrten

zurück. Zwischen den Dorfbewohnern – den Mitgliedern der unvollständig gebliebenen Familien – entstand ein Jahressystem der in gegenseitiger Hilfe verrichteten Arbeit.

In der Arbeit über die Gesellschaftsethnographie werden die Geschlechts- und Altersgruppen, die Dorfgemeinschaft, die Dorfgliederung, das Verwandtschaftssystem und die Sitten, das Gesamte der Ung-Gegend umfassend ausgearbeitet.

Judit Tóth